

CONJUNCTIVUL ÎN LIMBA ROMÂNĂ ȘI ECHIVALENȚE ALE ACESTUIA ÎN LIMBA CROATĂ

SUBJUNCTIVE IN ROMANIAN AND ITS EQUIVALENTS IN CROATIAN

(Abstract)

Considering that the Croatian language does not possess the subjunctive mood, our paper intends to analyse the ways how this mood is expressed in Croatian, starting from the values and the use of subjunctive in main and subordinate clauses.

Given that the subjunctive mood is a mood of subordination to another verb, in the case when the regent verb and the subordinated verb have the same subject, the Romanian language prefers the use of subjunctive, as it is the case in some Balkan languages. In such a situation, however, the Croatian language uses the infinitive, similar to other European languages like French, Italian and English.

Regarding the relation indicative - subjunctive in Romanian, there are cases when after certain verbs we can have forms of subjunctive (when the expressed situation is perceived as a possibility), but we can have also forms of indicative (when the expressed situation is perceived as real). In the Croatian language, these verbs are generally followed by the structure conjunction *da* + a time of the indicative. Considering that the conjunction *da* in Croatian is equivalent to both Romanian conjunctions *că* and *să*, we will observe the ways in which the Croatian language expresses various values of the subjunctive.

Keywords: Romanian, Croatian, subjunctive, infinitive, mood.

Având în vedere principalele caracteristici ale conjunctivului, acest mod este considerat a fi prin excelență un mod al subordonării față de un alt verb (GBLR: 235). Conjunctivul prezintă valori asemănătoare cu alte moduri, precum condiționalul, prezumtivul și imperativul și se opune indicativului ca termen al opoziției *posibil ~ real (existent/efectuat)*. Aceasta se datorează atât semnificațiilor modale intrinsece ale conjunctivului, cât și capacității lui de a

substitui forme verbale care exprimă modalitatea în sfera *posibilității* (GALR, I: 387).

Conjunctivul apare, de asemenea, în propoziții independente și în principale regente, unde valorile sale modale sunt mai evidente. În ceea ce privește propozițiile subordonate, conjunctivul poate avea valori modale, dar și amodale, în această din urmă situație forma de conjunctiv fiind impusă de regimul regentului (GALR, I: 387). Vorbind despre valorile modale ale conjunctivului, Borchin delimitează două tipuri de conjunctiv, respectiv conjunctiv 1 „slab” din punct de vedere semantic, subordonat sintactic, cu un grad scăzut de participare la modalizare, și conjunctiv 2 „tare” din punct de vedere semantic, non-subordonat sintactic, care indică în mare măsură sensul modal al enunțului (Borchin 2007: 89–90).

Având în vedere faptul că este o limbă slavă, limba croată nu cunoaște conjunctivul. Scopul analizei noastre este acela de a prezenta câteva dintre modalitățile în care acest mod este redat în croată.

Majoritatea exemplelor citate sunt excerptate din traduceri din proza românească apărute în ultimii ani în limba croată, dar au fost utilizate și exemple întâlnite în lucrările consultate pentru elaborarea acestei lucrări. În cazul în care nu este menționată sursa, exemplele sau traducerile acestora ne aparțin.

Vom prezenta în continuare principalele echivalente ale conjunctivului românesc în croată.

1. Infinitiv

1.1. Atunci când este subordonat față de un alt verb, conjunctivul poate avea ca echivalent infinitivul. Trebuie însă să facem aici distincție între situațiile în care verbul regent și cel subordonat au același subiect și cele în care verbele au subiecte diferite. În primul caz, limba română preferă utilizarea conjunctivului, însă în această situație limba croată recurge la infinitiv. Vom avea așadar:

– **infinitiv**, când verbul regent și verbul subordonat au același subiect:

Nici măcar când, mergând pe la cenacluri, căpătasem o mică notorietate literară, nu reușisem să atrag atenția vreuneia dintre colegi (Cărtărescu 2004: 37);

Čak ni kad sam, sudjelovanjem na kružocima, zadobio neznatan književni renome, nisam uspijevaio privući pažnju niti jedne kolegice (Cărtărescu 2010: 72);

– **construcția da + prezent** în situațiile în care verbele au subiecte diferite: „*Mircea, aș vrea să mă ajuți într-o chestiune*” (Cărtărescu 2004: 42);

„*Mircea, htjela bih da mi pomogneš oko jedne stvari*” (Cărtărescu 2010: 76).

Aici limba croată se deosebește de limba sârbă, căreia nu îi este specifică utilizarea infinitivului în cazul identității subiectului, ci a construcției *da* + prezent în ambele situații.

1.2. Prezentăm în continuare alte situații în care conjunctivul românesc are, de asemenea, ca echivalent infinitivul în croată.

– **după verbe aspectuale:**

(...) *deodată începea să tremure din întreg trupul și să bolborosească vorbe din care nu înțelegeam mare brânză* (Lăzărescu 2014: 52);

(...) *odjednom bi počeo drhtati cijelim tijelom i mrmljati riječi od kojih nisam bog zna što razumio* (Lăzărescu 2012: 52).

– **după adverbe din construcții impersonale:**

Nu-i ușor să te naști (Lăzărescu 2014: 10);

Nije se lako roditi (Lăzărescu 2012: 9).

– **după un adjectiv, în completive indirecte:**

Era atât de dornic să vadă ținutul spre care mergi cu trenul, încât s-a hotărât pe loc să plece (Lăzărescu 2014: 78);

Bio je toliko željan vidjeti kraj prema kojem ideš vlakom da je odlučio smjesta poći (Lăzărescu 2012: 76).

– **în completive directe, cu regentul a avea la forma negativă:**

Dar n-am avut cu cine să vorbesc, Mircea, cu cine să mă sfătuiască (Cărtărescu 2004: 44);

Ali nisam imala s kime razgovarati, Mircea, s kime se posavjetovati (Cărtărescu 2010: 77);

Așa de multe, că nu mai aveai cui să le vinzi într-un singur sat (Lăzărescu 2014: 85);

Tako mnogo da ih više ne bi imao kome prodati u jednom jedinom selu (Lăzărescu 2012: 82).

– **în propoziții subiective:**

Să râzi în Infern e, poate, cea mai mare blasfemie pentru Satana (Lăzărescu 2014: 69);

Smijati se u paklu, to je možda najveće svetogrđe za Sotonu (Lăzărescu 2012: 67).

În toate exemplele citate la 1.2. există în română posibilitatea de înlocuire a conjunctivului cu infinitivul, dat fiind faptul că cele două moduri se află într-o relație de sinonimie. Ca și infinitivul, conjunctivul acceptă regenți verbali, adjectivali sau adverbiali (*Începea a tremura... / Era atât de dornic de a vedea ținutul... / Nu-i ușor a te naște.*); poate înlocui infinitivul după verbul *a avea* asociat cu un relativ (*...n-am avut cu cine vorbi...*) sau în cazul în care are poziția de subiect: *A râde în Infern e, poate, cea mai mare blasfemie pentru Satana.*

Sinonimia dintre infinitiv și conjunctiv prezintă diferențe în funcție de repartitia teritorială, de registrul stilistic și de aspectul vorbit sau scris al românei. Astfel, infinitivul este mai frecvent utilizat în limbajul scris, în stilul

cultivat, în timp ce în limbajul vorbit este preferat conjunctivul (GALR, I: 393).

Diaconescu (1977: 44–45) arată că infinitivul și-a restrâns sfera de circulație în protoromana orientală, fenomen determinat de trei factori: a) prin extinderea completivelor introduse prin conjuncția *că* < lat. *quod*, infinitivul a fost înlocuit de indicativ după verbele *dicendi* și *sentiendi*: *video cum venire* > *il văd că vine*; b) după verbe *sentiendi* – *a auzi, a vedea, a simți* infinitivul a fost înlocuit de gerunziu: *il văd venind*; c) după verbele care exprimă un act de voință, posibilitatea sau necesitatea, locul infinitivului a fost luat de completivele introduse prin conjuncția *să* + *subjunctivul*: *voleo cantare* > *vreau (a) cântare* > *vreau a cânta* > *vreau să cânt*.

Vorbind despre înlocuirea infinitivului prin conjunctiv în limba română veche și încercând să stabilească vechimea și cauzele fenomenului, Frâncu (2000: 153) consideră că acest fenomen „este o inovație independentă, datorită unor cauze interne, care prezintă concordanțe, dar și discordanțe cu același fenomen din limbile balcanice”.

2. Conjuncția DA + un timp al indicativului

Putem menționa această construcție ca echivalent al conjunctivului în următoarele propoziții subordonate:

– circumstanțială de scop

Antonie plecă direct la capătul holului ca să fumeze o țigară (Lăzărescu 2014: 22);

Antonie pođe ravno do kraja hodnika da popuši cigaretu (Lăzărescu 2012: 22).

În limba croată, în propozițiile circumstanțiale de scop se poate regăsi doar prezentul sau condiționalul, datorită faptului că scopul este prin natura sa ipotetic și de aceea se regăsesc forme verbale prin care se exprimă în general incertitudinea, presupunerea, așa cum sunt prezentul verbelor perfective și condiționalul. Când avem prezent în subordonată, el se poate înlocui cu infinitivul, dar doar atunci când regenta și subordonata au același subiect: *Otišli su u šumu da naberu gljiva. // Otišli su u šumu nabrati gljiva.* ‘Au plecat în pădure să culeagă ciuperci.’. Această înlocuire nu este însă obișnuită, fiind marcată stilistic (Silić, Pranjeković 2007: 346).

– circumstanțială concesivă

Chiar să nu-l găsești pe președinte, sunt atâtea lucruri de aruncat în aer în țara asta... (Lăzărescu 2014: 43);

Čak i da ne nađeš predsjednika, ima u ovoj zemlji toliko stvari za dizanje u zrak... (Lăzărescu 2012: 43).

Frâncu menționează faptul că subordonata concesivă construită cu un conjunctiv a apărut în limba română la o dată destul de târzie (sfârșitul secolului al XVIII-lea), fiind concurată de condițional-optativ (Frâncu 2000: 212).

– **circumstanțială opozițională**

Dar în loc să-mi spună imediat ce-avea de zis, a lăsat țigara în echilibru pe pervaz (...) (Cărtărescu 2004: 42);

Međutim umjesto da mi odmah veli što je imala reći, odložila je cigaretu na prozorsku dasku (...) (Cărtărescu 2010: 76).

Propoziția subordonată din croată este introdusă prin locuțiunea conjuncțională *umjesto da* ‘în loc să’, urmată de un verb la prezent.

3. Condițional

Modul condițional în croată este echivalentului conjunctivului românesc în următoarele situații:

– în **subordonată atributivă**:

Apela la vechea noastră prietenie ca să-i caut o slujbă, un locușor unde să fie uitată (Cărtărescu 2004: 47);

Pozivala se na naše staro prijateljstvo i tražila da joj pronađem posao, neko značajno mjesto na kojemu bi bila zaboravljena (Cărtărescu 2010: 80);

I-aș putea aranja o grădină în care să aibă de toate (Lăzărescu 2014: 56);

Mogao bih mu stvoriti vrt u kojem bi imao svega (Lăzărescu 2012: 56).

Subordonata atributivă relativă din română are în regentă un antecedent substantiv cu articol nehotărât. Atunci când antecedentul relativei are o existență virtuală, predicatul relativei este la conjunctiv (GALR, II: 222). În această situație, echivalentul conjunctivului în croată este modul condițional.

– în **circumstanțială de scop**:

Trebuie să-ți povestesc chestia cu mînzul, ca să mă înțelegi (Lăzărescu 2014: 9);

Moram ti ispričati tu stvar sa ždrjebetom da bi me razumio (Lăzărescu 2012: 9).

Așa cum am menționat anterior, în croată predicatul propoziției circumstanțiale de scop poate fi doar la prezent sau la condițional. Folosirea condiționalului accentuează posibilitatea, dorința, în timp ce prezentul subliniază intenția, scopul (Raguž 2010: 416).

4. Imperativ sau alte construcții

Ca echivalente ale conjunctivului cu valoare de imperativ din limba română putem avea în croată:

– **forme de imperativ**

Mie să-mi aduci știri, bă! Lucruri care vînd ziarul, nu poezie! (Lăzărescu 2014: 11);

Ma donesi mi vijesti, čovječe! Stvari koje prodaju novine, ne poeziju! (Lăzărescu 2012: 10).

Ca hortativ, conjunctivul realizează semnificația modală de „obligatoriu/interzis” și astfel permite folosirea sa în locul imperativului (GALR, I: 391), ca

în exemplul de mai sus, unde echivalentul în croată este o formă de imperativ. Formele de conjunctiv atenuează semnificația „este obligatoriu” atunci când sunt utilizate cu valoarea imperativului, în special atunci când se formulează îndemnuri sau rugăminți (GALR, I: 383). Acest lucru nu se întâmplă însă când conjunctivul hortativ exprimă o poruncă sau când are semnificația modală de „interzis”.

– **construcția *da* + perfect compus**

Niciodată să nu te mai aud spunând asta! (Lăzărescu 2014: 54);

Da te više nikad nisam čuo da tako govoriš! (Lăzărescu 2012: 53).

Folosit, de asemenea, în locul imperativului, conjunctivul la forma negativă exprimă o interdicție categorică de efectuare a unei anumite acțiuni. În limba croată, interdicția categorică este exprimată prin construcția *da* + perfectul compus.

– **construcția *neka* + prezent**

Zic că nu-i lasă la dosare? Să vină la mine, că le dau bucuroasă pe toate (Lăzărescu 2014: 89);

Kažu da ih ne puštaju do dosjea? Nek dođu k meni, rado ću im ih sve dati (Lăzărescu 2012: 86).

La fel ca în română, nici în croată nu există forme de imperativ la persoana a III-a singular sau plural, prin care se exprimă un îndemn sau o poruncă adresate unei persoane care nu participă la discuție. În aceste cazuri se utilizează în croată construcția analitică formată din particula *neka* și formele de persoana a III-a ale prezentului.

5. Participiu prezent și participiu trecut

Conjunctivul este predicat în **propoziții circumstanțiale de mod**:

– *Da?! o făcu Antonie pe miratul, fără să priceapă nimic* (Lăzărescu 2014: 28);

– *Da?! – Antonie se napravi začuđenim, ne shvaćajući ništa* (Lăzărescu 2012: 28);

Atunci i-am dat mâna la o parte și i-am spus, ca un automat, fără să simt nimic din „dramatismul” momentului, că e o idioată [...] (Cărtărescu 2004: 44);

Tada sam odmaknuo njezinu ruku i rekao joj, poput automata, uopće ne osjetivši „dramatičnost” trenutka, da je glupača [...] (Cărtărescu 2010: 77).

În croată avem ca echivalent un participiu prezent în primul exemplu și un participiu trecut în al doilea. Participiul prezent se formează doar de la verbe imperfective, principala semnificație fiind aceea a unei acțiuni simultane cu altă acțiune, în timp ce participiul trecut se formează în general de la verbe perfective și exprimă o acțiune anterioară unei alte acțiuni. Ambele participii pot avea semnificația unui complement de mod (Raguž 2010: 230; Silić, Pranjković 2007: 198).

6. Alte echivalențe

În afară de formele verbale găsite ca echivalent pentru conjunctivul românesc, am întâlnit în operele analizate și alte situații particulare de redare a conjunctivului.

– substantiv

Al treilea articol concluziona că, dat fiind rolul câinilor ciobănești, acela de a păzi oile atât de factori externi, cât și de elemente interne care tind să se depărteze de turmă, era clar că animalele nu pot fi ținute în lesă (Teodorovici 2004: 219).

U trećem se članku donio zaključak da je, s obzirom na ulogu pasa ovčara, a ta je da čuvaju ovce kako od vanjskih čimbenika tako i od unutarnjih elemenata koji su skloni udaljavanju od stada, jasno da te životinje ne mogu biti držane na uzici (Teodorovici 2010: 133).

Explicația pentru utilizarea, în acest caz, a unui substantiv ca echivalent al conjunctivului constă în faptul că verbul *a tinde* a fost tradus prin expresia croată *biti sklon* ‘a fi înclinat către, spre’, după care urmează un substantiv în cazul dativ, respectiv substantivul verbal *udaljavanje* < *udaljavati (se)* ‘a (se) îndepărta’.

– echivalent absent

Apropo, ne-am luat cu vorba și eu trebuie să plec la vânătoare (Lăzărescu 2014: 62);

Kad smo kog toga, zapričali smo se, a ja moram u lov (Lăzărescu 2012: 61).

Absența unui echivalent al conjunctivului în croată se explică prin faptul că atunci când după verbele modale *morati* ‘a trebui’ (cu sensul de obligație) și *trebati* ‘a trebui’ (cu sensul de necesitate) ar trebui să urmeze un verb de mișcare (respectiv, aici, verbul *ići* ‘a pleca, a se duce’) însoțit de un complement circumstanțial de loc, verbul de mișcare se omite, situație care nu este posibilă în limba română.

7. Selecția conjunctiv/indicativ

Conjunctivul poate fi subordonat unui verb, adjectiv sau adverb care poate selecționa atât forme de conjunctiv, cât și forme de indicativ.

În cazul verbelor după care urmează indicativul atunci când sunt la forma afirmativă și conjunctivul atunci când au forma negativă, ca de ex. *Își amintește că a cerut.* / *Nu-și amintește să fi cerut.* (GALR, I: 390), în croată apare indicativul (perfect compus) la forma afirmativă și condiționalul la forma negativă: *Sjeća se da je tražio.* / *Ne sjeća se da bi tražio.*

De asemenea, unele verbe cer indicativul atunci când sunt la prezent, situație în care în croată regăsim, de asemenea, indicativul (*Mă miră că a venit.* (GALR, I: 390) / *Čudi me da je došao.*), dar cer conjunctivul atunci când sunt la condițional: *La cum îmi dau seama c-au să iasă, nu m-aș mira să vină o zi în care vor dori să zidească o cetate și un turn al cărui vârfsă atingă*

cerul (Lăzărescu 2014: 57) / *Koliko vidim kakvi će ispasti, ne bih se začudio da dođe dan kad će poželjeti sažidati grad i kulu čiji bi vrh dosegaio nebesa* (Lăzărescu 2012: 57). În această situație, în croată regăsim însă ca echivalent tot indicativul.

Menționăm aici o posibilitate a limbii croate de a reda opoziția *posibil~real* cu ajutorul aspectului verbal. Discutând despre aspectul verbal în franceză și în croată, Bikić-Carić analizează câteva exemple în cele două limbi, exemple care considerăm că se pot aplica și la limba română. Astfel, prin folosirea unui verb perfectiv în subordonată se redă o acțiune percepută de locutor ca o condiție, un scop, o supoziție, în timp ce prin folosirea unui verb imperfectiv se exprimă o realitate: *Razdijelio je kolač tako da svi budu zadovoljni*. ‘A împărțit prăjitura astfel încât toți să fie mulțumiți.’ / *Razdijelio je kolač tako da su svi zadovoljni*. ‘A împărțit prăjitura astfel încât toți sunt mulțumiți.’ (Bikić-Carić 2004: 171). În primul exemplu avem prezentul perfectiv al verbului *biti* ‘a fi’, căruia îi corespunde conjunctivul în română, în timp ce prezentului imperfectiv al aceluiași verb din al doilea exemplu îi corespunde în română indicativul.

8. Concluzii

În urma analizei noastre putem observa că modul conjunctiv are ca echivalent în croată moduri ale căror valori sunt exprimate de conjunctivul românesc, așa cum sunt imperativul sau condiționalul. Se remarcă, de asemenea, posibilitatea de înlocuire a conjunctivului cu infinitivul în română în situații în care în croată avem ca echivalent un infinitiv, înlocuire care este însă marcată stilistic, fiind mai frecventă în stilul cultivat. În croată pot fi întâlnite și unele situații particulare de redare a conjunctivului, așa cum sunt participiul prezent sau trecut, un substantiv sau aspectul verbal.

SURSE

- Cărtărescu 2004: Cărtărescu, Mircea, *Nabokov la Brașov*, în volumul *De ce iubim femeile*, București, Humanitas, p. 35–49.
- Cărtărescu 2010: Cărtărescu, Mircea, *Nabokov u Brașovu*, traducere de Marina Gessner, în volumul *Nabokov u Brașovu. Antologija rumunjske postrevolucionarne kratke priče (1989–2009)*, traducere de Marina Gessner, Luca-Ioan Frana, Ivana Olujić, Zagreb, Meandarmedia, p. 70–82.
- Lăzărescu 2012: Lăzărescu, Florin, *Naš posebni izvjestitelj*, traducere de Luca-Ioan Frana și Ivana Olujić, Zagreb, V.B.Z.
- Lăzărescu 2014: Lăzărescu, Florin, *Trimisul nostru special*, ed. a 2-a, Iași, Polirom.
- Teodorovici 2004: Teodorovici, Lucian Dan, *Câine vs. senator*, în volumul *Atunci i-am ars două palme*, Iași, Polirom, p. 216–220.

Teodorovici 2010: Teodorovici, Lucian Dan, *Pas vs. senator*, traducere de Marina Gessner, în volumul *Nabokov u Brașovu. Antologija rumunjske postrevolucionarne kratke priče (1989-2009)*, traducere de Marina Gessner, Luca-Ioan Frana, Ivana Olujić, Zagreb, Meandarmedia, p. 131–135.

BIBLIOGRAFIE

- Bikić-Carić, Gorana, 2004, «L'aspect verbal en français et en croate», în *Studia Romanica Posnaniensia*, vol. 31, Poznań, p. 167–174.
- Borchin, Mirela-Ioana, 2007, „Valorile modale ale conjunctivului”, *Analele Universității de Vest din Timișoara*, XLV, p. 73–92.
- Diaconescu, Ion, 1977, *Infinitivul în limba română*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Frâncu, Constantin, 2000, *Conjunctivul românesc și raporturile lui cu alte moduri*, Iași, Casa Editorială Demiurg.
- Raguž, Dragutin, 2010, *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb, Vlastito izdanje.
- Silić, Josip, Pranjković, Ivo, 2007, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, ediția a doua, Zagreb, Školska knjiga.

SIGLE

- GALR, I: Guțu-Romalo, Valeria (coord.), 2008, *Gramatica limbii române*, vol. I. *Cuvântul*, București, Editura Academiei Române.
- GALR, II: Guțu-Romalo, Valeria (coord.), 2008, *Gramatica limbii române*, vol. II *Enunțul*, București, Editura Academiei Române.
- GBLR: Pană Dindelegan, Gabriela (coord.), 2010, *Gramatica de bază a limbii române*, București, Univers Enciclopedic Gold.

Clara CĂPĂȚÎNĂ
Universitatea din București
Universitatea din Zagreb